

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Նոր արշալոյս: ԲԻԻԶ.—ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԻ ԵՒ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ, ՎԵՏ. Հայրապետի շնորհակալութեան հետադիրը Թագաւոր Կայսեր եւ Կայսերական պատասխան. հետագիր Փոխարքային Վեհի եւ Թիֆլիսի հասարակութեան կողմից. զոհաբանական մաղթանքներ. ժամանակաւոր կանոններ հայոց զոյրների եւ դպրոցների կառավարութեան համար:—ԱՐԻԻՆԱԼԻՑ ՕՐԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ: Արիւնհեղութեան պատճառները. Շուշուի դէպքի սկիզբը. ընդհարումներ Խաչէնում. Շուշին բանակների բաժանում. ականատեսների պատմածը Շուշու Հայ-Թրքական պատերազմի մասին. սպիտակ դրոշ. թուրքերի պարտութիւնը. հաշտութեան ժայռ. Neue Freie Presse-ը Շուշուի դէպքերի մասին. Բագուի վիճակը Շուշու կոտորածի՝ ժամանակ. կոտորածի առաջին օրը. հրդեհներ Բալխանի եւ այլուր. ուժբաւոճութիւն. հայերը զինամափ. զինուորների վարմունքը հայերի հետ. հայերն անպաշտպան. Բալխանիի հայերը հետաքուցում. թուրքերի կողմ ի հաշտութիւն. յարձակում Բիբիհէյրաթի հայերի վերայ. հայերը նորից զինամափ. 13 տարեկան հայ հերոս. դէպքերը Սպիտակ եւ Սեւ քաղաքներում. Զանգեզուրի թուրքեր. թուրքերի յարձակումները. Իշխան Նապօլէօնի վկայութիւնը. դժբաղտութեան պատճառներն ու առաջն առնելու միջոցներ. կառավարութեան ձեռնարկած միջոցները. Փոխարքան Բագու. հաշտութեան հանդիսաւոր կնքում եւ դարձեալ կոտորածներ: ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ: Կայսերական մանիֆեստ. Դումայի կանոնները. ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ: Նամակներ խմբագրութեան:

ՆՈՐ ԵՐԱՆԼՈՑ

Բնութեան մէջ սքանչելի և մարդկային զգացմունքների վրայ խորին ազաւորութիւն թողնող վայրկեաններից մէկն է արշալոյսը. կենդանացուցիչ արեգակի առաջին ճառագայթներն ընկնելով երկնքի ամպերի և բարձրաբերձ լեռների գագաթներ-

բխն՝ լոյս են սփռում խաւար մթնոլորտի մէջ և հետզհետէ կենսատու ջերմութիւն տարածում երկրի վրայ: Զուարթանում է ըուսականութիւնը, արթնանում է կենդանական աշխարհը, մարմինը կազդուրող քնից զարթնում է մարդ արարածը և արեւելքի ոսկեճաճանջ ցուլերի ներգործութեամբ խորասուզուելով իւր մտքի անսահման էութեան մէջ՝ հրճում կամ դառնութեամբ է լցւում:

Բնութեան արշալոյսի նման կենսատու ոյժ ունի նաև մարդկային կեանքի արշալոյսը՝ լինի այդ անհատական, հասարակական կամ թէ ազգային կեանք: Ո՛րչափ յոյսեր, իղձեր, բաղձանքներ է ներշնչում մերձականերին անհատական կեանքի արշալոյսը, ի՞նչափ գեղեցիկ գաղափարներ, սկզբունքներ, իդէալներ և ապագայ գործունէութեան ծրագիրներ է շաղկապում հասարակական կամ ազգային կեանքի արշալոյսը:

Հասարակական կեանքի արշալոյսին մարդիկ նորոգւում են հոգւով ու մտքով, թողնում են նախկին խաւարի ազդեցութեամբ առաջացած դանդաղութիւնն ու անտարբերութիւնը միմեանց դէմ տածած անվստահութիւնը և աշխատում ընդհանուր ուժերով դէպի առաջ դիմելու, կատարելագործուելու և լաւագոյնը լաւից գերադասելու:

Թէ բնութեան արշալոյսի և թէ անհատական ու հասարակական-ազգային կեանքի արշալոյսի բոլոր հրաշալիքների հետ շաղկապուած է նաև մի բացասական երևոյթ, որ երբեմն տխուր խորհրդածութեան առիթ է տալիս. արդեօք գեղատեսիլ և մարդուս աչքին ու մտքին հրճուանք պատճառող արշալոյսին պայծառ ու լիակատար, յարատև լոյս պէտք է յաջորդէ, թէ բամբակների հոսանքները կարճատև խաղաղութիւնից յետոյ, նորից իրար խառնուելով, փոթորիկ պէտք է առաջացնեն:

Հայ ազգի հասարակական կեանքը դարերի ընթացքում գեղանկար արշալոյսներ շնտ է ունեցիլ, բայց տարաբաղաբար, լիակատար լոյսի չէ փոխուել. երբեմն հեռուից փչող քամիների ուղղութիւնը փոխուելով՝ փոթորիկ է առաջացրել, երբեմն էլ ինքներս արշալոյսից արդէն կուրանալով՝ կատարեալ լոյսի չենք արժանացել:

Այժմ էլ հայութեան մի խոշոր հատուածի հասարակական կեանքի համար մի նոր արշալոյս է ծագում. անվստահութեան, անարդարութեան և զուր հալածանքի խաւարը յետ է մղւում, ազատ ասպարէզ է բացւում ինքնուրոյն հասարակական կեանք ստեղծելու, քաղաքակրթուելու, մայրենի լեզուն ու գրականութիւնը մշակելու, սերունդ կրթելու և որոշ իդէալների ձգտելու:

Ներդրակաւն ազգերի քաղաքակրթութեան պատմութիւնից յայտնի է՝ թէ՛ ռըչափ մեծ նշանակութիւն ունի մի ազգի բարոյական ու տնտեսական զարգացման համար նոր սերնդի ուսումն ու դաստիարակութիւնը. առողջամիտ դաստիարակութիւնն ու գիտութեան արդիւնքների վրայ հիմնուած ուսուցումը բարձրացնում է հասարակական կեանքի բարոյական ու տնտեսական զարգացման աստիճանը և կենսունակ դարձնում ամբողջ ազգը։ Կեանքի մրցման մէջ հետզհետէ պէտք է թուլանայ կոպիտ ոյժի նշանակութիւնը և բարձրանայ ուսման ու գիտութեան ազդեցութիւնը։

Մեր այժմեան հասարակական կեանքի արշալոյսը քաղաքակրթական մեծ նշանակութիւն կարող է ունենալ մեզ համար, եթէ անցեալի դառն փորձերից խրատուելով՝ կարողանանք լիովին օգուտ քաղել մեզ տուած ազատութիւնից և լուրջ, կայուն սկզբունքների վրայ հիմնուելով՝ կազմակերպենք մեր դպրոցական գործը, առանց շուտափոյթ կարգադրութիւններ անելու և ապագայում դժուար ուղղելի սխալմունքների մէջ ընկնելու։ Անցողակի նկատենք, որ մեր հոգևոր բարձր վարչութիւնը հենց առաջին քայլափոխին սխալ կարգադրութիւն արեց՝ ամբողջ դպրոցական գործի սկզբնաւորութիւնը յանձնելով մի քանի պարոնների, որոնք թէ՛ իրենց մասնագիտութեամբ և թէ՛ զբաղմունքով մօտիկ ծանօթ չեն կարող լինել դպրոցական գործին։ Քսան-երեսուն տարի առաջ գուցէ ներելի լինէր, որ հիւանդին բժշկելու համար՝ իսկական բժշկի փոխարէն Տէլքիմ կանչէինք կամ դատարանական գործի համար՝ Իրաւաբանի փոխարէն — «աբլակատ»։ այն ժամանակ ներելի էր նոյնպէս դպրոցական գործի ղեկավարութիւնն ու տեսչական պաշտօնները իրաւաբաններին ու բժիշկներին յանձնել, բայց այժմ երբ ունինք մասնագէտ մանկավարժներ և երկար տարիների ընթացքում փորձուած և հմուտ ուսուցչական խմբեր, ներելի չէ այդ։

Գործ շատ կայ անելու, պէտք է լրջօրէն, սիրով և միաբան աշխատենք. պէտք է առանց շտապելու, ուսումնասիրելով և քննադատելով մի ամբողջ դպրոցական սիստեմ կազմակերպենք. միայն ծխական դպրոցների խնդրով չը պէտք է բաւականանաք. մեր թեմական դպրոցների կանոնադրութիւնները վաղուց արդէն հնացել և չեն համապատասխանում ժամանակակից մանկավարժական սկզբունքներին ու պահանջներին, պէտք է փոխել, նոր ծրագիր կազմել, դասարաններ աւելացնել, մանկավարժ ուսուցիչներ պատրաստելու խնդիրը պարզել, վարչա-

կան անձանց իրաւանց սահմանները ճշտու որոշել և այլն:

Մեր հասարակական կեանքի նոր արշալոյսը թէև բնականից աւելի կարմրութիւն ունի—արիւննանքով արշալոյս—բայց և այնպէս այդ տխուր հանգամանքը թող մեզ չյուսահատեցնէ. բոլոր սրտով ու հոգով նուիրուենք գործին և աշխատենք, որ յաջորդ սերունդները մեզնից աւելի լաւ օրեր տեսնեն:

ԲՐԻՉ

Քառորդ դար է արդէն, որ հայ ազգը յետադիմում էր Ռուսիայում, յետադիմում էր լեզուով, ազգային կեանքով և ներքին ինքնուրոյնութեամբ, որին վտանգ էին սպառնում հպատակ ազգերի երդուեալ թշնամիները—վերջին երկու տասնամեակի երկրիս կառավարիչները: Սոցանից մանաւանդ իշխ. Գօլցինը և հանգ. Պլէվէն աշխատեցին մի մի ամուր պատնէշ յօրինել սրածայր փշերով՝ հայ ազգի և ռուս կառավարութեան միջև, որոնք ամբողջ հարիւր և աւելի տարիներ ապրել էին միասին, անանջատ կեանքով, առանց խտիր դնելու իշխողի և հպատակի միջև:

Վերջին երկու տարին մանաւանդ այդ հալածանքն հասաւ իւր գագաթնակէտին և եղան ժամանակներ, երբ հայը Ռուսիայում երկնչում էր իւր ազգութիւնը յայտնել, այն հայն, որ չէր խնայել բազմիցս իւր արիւնը թափել Կովկասի նուաճման գործում:

Սակայն հայ ազգը պատուով քամեց այդ դառնութեան բաժակը և ապացուցեց, որ չքաւորութեան և մուրացկանութեան մէջ մեծ տարբերութիւն կայ, որ դժբա հոմանիշ բառեր չեն:

Մենք միշտ այն համոզմունքն են ունեցել և արտայայտել հրապարակով, որ դա անցողական մի բան է, որ չէ կարող Պ. Բուրգի կառավարութիւնը մտածել այն եղանակով, ինչպէս որ չափ ու ձև էին անում կառավարութեան անհեռատես գործակալները, որ Ռուսիոյ մեծագոր թագակիրները Հայոց ազգի բարօրութիւնը միշտ համարել են իրանց սրտին մօտ և հային՝ մերձաւոր բարեկամ մօտաւոր Ասիայում լոյս և քաղաքակրթութիւն տարածելու:

Եւ մեր գուշակութիւններն իրականացան:

Այսօր Հայ ազգը կարող է նորից իւր սգաւոր երեսին ժպիտ բերել. շնորհիւ Կովկասի նոր փոխարքայ Կոմս Վօրօնցով Դաշկովի լուսամիտ առաջարկութեան Ն. Մ. Թագաւոր Կայսրը մի հրովարտակով տիրաբար պարգևեց Հայ ազգին իւր